

Riksantikvaren
Pb. 1483 Vika, 0116 Oslo
Besøksadresse:
Dronningensgt. 13

Internett:
www.riksantikvaren.no

Bevisstheten omkring materialforståelse øker.
Her er kalkovnen i Hyllestad.
Fotograf: Arve Kjersheim, Ark-foto

2019

Statusrapport 2019

Prosjekttittel
Riksantikvarens ruinprosjekt

Prosjektbeskrivelse
Ruinprosjektet er et av Riksantikvarens ti bevaringsprogrammer der målet er å sette i stand et utvalg kulturminner innen utgangen av 2020. For Ruinprosjektet er målet bevaring, tilrettelegging for publikum, skjøtsel og pleie av områdene rundt ruinene samt overvåking, kompetanseutvikling og langsiktig vedlikehold. De 12–15 største anleggene vil bli prioritert, samt ruiner som engasjerer lokalmiljøet sterkt.
(St.meld. nr. 16 (2004-2005), side 28.)

Organisasjon
En prosjektgruppe bestående av representanter fra Kunnskapsutviklingsavdelingen og Kulturminneavdelingen.

Mål for arbeidet (delmål, tiltak) i 2019:

1. Konservering og skjøtsel: Tilstandsanalyse, konservering og skjøtsel av utvalgte ruinanlegg.
2. FOU og dokumentasjon: Georadar, fotogrammetri, fotodokumentasjon og arkeologiske undersøkelser.
3. Informasjon og formidling: Fotodokumentasjon av ruiner.
4. Kompetanseutvikling: Seminar for murere og deltakelse på kurs og seminarer.

Går til
Klima- og miljødepartementet

Arkivkode 351.3		Utførende enhet Riksantikvaren, Kulturminneavdelingen, Seksjon for rådgiving og tilskudd ¹	
		Prosjektleder Inger-Marie Aicher Olsrud	Dato 7.10.2020
Prosjektnr 313/602	Periode 2019	Godkjent av Linda Veiby	

Del I Fremdrift, organisasjon og økonomi

2019 var 14. og nest siste år i Ruinprosjektet. Mye godt arbeid er gjort med konservering, skjøtsel, kunnskapsinnhenting, kompetansebygging og formidling. Det er god kompetanse blant håndverkerne og nettverkene fungerer godt.

Fremdriften for arbeidet er altså god, men vi erfarer at tilstanden som avsløres ved åpning av murverk ofte er dårligere enn først antatt. I tillegg mener vi å se effektene av et

¹ Ansvarlig enhet i 2019 var Kunnskapsutviklingsavdelingen, Seksjon for konservering v/seksjonssjef Harald Ibenholt.

fuktigere klima. Dette gjør at vi må tenke nytt både mht. grad av tiltak (inngrep) og økonomi.

Vi har dette året ikke gått inn på nye, store prosjekter. Dette fordi Ruinprosjektet går mot slutten samtidig med at forvaltningsansvaret for de fleste av de aktuelle ruinene nå går over til fylkeskommunen. Da er viktig å konsentrere ressursene på allerede igangsatte prosjekter.

Det er i 2019 brukt ca 14,5 mill på Ruinprosjektet inkl. overførte midler fra 2018.

Det vises til mer utfyllende rapporter for de enkelte anleggene og for ulike forskningsprosjekter som er utført. Disse er lagt ut på Riksantikvarens vitenarkiv. Rapportene kan også fås ved henvendelse til Riksantikvaren.

Prosjektgruppen

Inger-Marie Aicher Olsrud, prosjektleder

Harald Ibenholt, seksjonssjef

Karin Axelsen, prosjektmedarbeider

Live Johannessen, prosjektmedarbeider arkeologi

Økonomi

Det er betalt ut 14 583 915 kr på Ruinprosjektet i 2019.

1. Konservering og skjøtsel	13 378 963
2. Forskning og utvikling	200 000
3. Informasjon og formidling	300 000
4. Kompetanseutvikling og kurs	704 952
<hr/>	
Til sammen	14 583 915

Del II Arbeidet i prosjektet

Konservering og skjøtsel

Munkeby klosterruin, Levanger, Trøndelag – KulturminneID 7018

Det er utført konserveringsarbeider på vestveggen. På sørveggen er det murt på 2-3 skift for å sikre gjenværende murverk. All bentonitt og torv som er lagt tidligere er fjernet etter en grundig vurdering. Arbeidet er utført av Bakken & Magnussen AS.

Sør- og vestvegg tildekket for konservering.
Foto: Karin Axelsen, Riksantikvaren

Tautra klosterruin, Frosta, Trøndelag – KulturminneID 85612

Det planlagte arbeidet på skipets nordvegg gikk etter planen. Murverket er tidligere konserverert i flere omganger, og det er benyttet både hydraulisk kalkmørtel og KC. Et steinsprang fra vestveggen i august endte 'godt' ved at ingen ble skadet. Men hendelsen påminner oss om sannsynlige svakheter i konserverert murverk og store fukt- og vindbelastninger. Arbeidet er utført av Bakken & Magnussen AS.

Tautra i desember 2019. Det er satt opp byggegjerde omkring rasområdet.
Foto: Karin Axelsen, Riksantikvaren

Steinvikholm slottsruin, Stjørdal, Trøndelag – KulturminneID 91501

Hovedtyngden av arbeidet er lagt i nordvestre del av borganlegget. Det har spesielt vært utfordringer knyttet til konservering av de lave murene der løsninger for hvordan best håndtere de ødelagte teglpartiene er utredet. Det er utarbeidet egen rapport for dette. Arbeidet er utført av Bakken & Magnussen AS.

Konserveringstekniker Geir Magnussen vurderer løsning for stein- og teglparti.
Foto: Karin Axelsen, Riksantikvaren

Reinskloster, Rissa, Trøndelag – KulturminneID16337

Reinskloster er i hovedsak ferdig konserververt, men et parti på vestveggen innvendig har en konstruksjon som gjør den utsatt for fukt. Det ble derfor gjort utbedringer på denne. Arbeidet er utført av Bakken & Magnussen AS.

Det utsatte partiet i vestveggen under arbeid.
Foto: Geir Magnussen, Bakken & Magnussen AS.

Bispeborgen Domkirkeodden, Hamar, Hedmark – KulturminneID 88381

Murverket var i dårlig forfatning og enkelte steder var det kritisk, også av sikkerhetsmessige årsaker. Spesielt gjelder dette nisjene i kjellerdelen. Disse er forsterket med stålrammer. For øvrig er murverket konserververt som funnet, men et lite parti av østmuren er tilført et skift for å få bedre avrenning. Kalkmørtel fra egen ovn. Arbeidet er utført av Anno Museum Domkirkeodden og innleide murere.

Nordveggen i tårnet under konservering.
Foto: Inger-Marie Aicher Olsrud, Riksantikvaren

Holla kirkeruin, Nome, Telemark – KulturminneID 77951

På Holla er de avsluttende arbeidene i gang. Det er arbeidet på ulike deler av ruinen, men spesielt verd å nevne er nyoppmuring av vestportalen og nytt toppdekke på våpenhus. Ifbm. nylegging av Fischers midtgang er det utført arkeologiske undersøkelser. Ingen spesielle funn fra disse. Arbeidet er utført av Murmester Gulliksen AS og NIKU.

Her diskuteres løsning for utforming av toppdekke i våpenhus.
Foto: Inger-Marie Aicher Olsrud, Riksantikvaren

Mikaelskirken, Tønsberg, Vestfold – KulturminneID12373

Mikaelskirken i Tønsberg er ferdig konserververt. Dette ble markert på Mikaelstdagen 29. september. Arbeidene har vært omfattende. Mye jord og betong er fjernet fra murverk og innvendige kirkerom. Ruinen har fått nytt toppdekk i fiberbetong – en løsning som i uttrykk ligner den som ble brukt ved forrige konservering på 1980-tallet.

Arbeidet er utført av Murmester Dag Arne Nilsen AS.

Markeringen 29. september med musikkorps i koret og publikum på kirkebakken.

Foto: Synne Vik Torsdottir, Riksantikvaren

Selje kloster og helgenanlegg – KulturminneID 83760 og 84839

Det er gjort en del mindre murarbeid og reparasjoner i klosterfirkanten. Det er gjort bygningsarkeologiske undersøkelser på Sunnivakirken som forberedelse til konservering. Klimaprojektet i tårnet går videre, men trappes noe ned etter som man nå ser klare tendenser. Det er ganske klart at det må iverksettes tiltak i tårnet.

Arbeidet er utført av Bakken & Magnussen AS, NIKU og Per Storemyr Archaeology and Conservation.

Geir Magnussen undersøker 'skifermur' i Sunnivakirken.

Foto: Inger-Marie Aicher Olsrud, Riksantikvaren.

Lyse kloster, Os, Hordaland – KulturminneID 6459

I 2019 er hovedinnsatsen lagt i sørfløyen samt diverse reparasjoner i østfløyen. I sør-øst er betongdekkene reparert.

Arbeidet er utført av Bakken & Magnussen AS. Byantikvaren i Bergen følger opp arbeidet.

Byantikvaren, kommunen og fylkeskommunen løfter i flokk. Her foretas en foreløpig sjekk av tilstanden for gravene i nordre kapell.

Foto: Inger-Marie Aicher Olsrud

Halsnøy kloster, Kvinnherad, Hordaland – KulturminneID 64166

Murarbeidet var i år konsentrert om vestfløyen. Det måtte til grundige vurdering for å finne rett 'trasé' for murlivet, og åpenbart 'feil' stein ble skiftet ut. Dette arbeidet ble overvåket og utført i samarbeid med arkeolog. Museets egne håndverkere har arbeidet med skjøtsel, utstilling og oppgradering av rom V3. Arbeidet er utført av Murmester Rune Johannessen AS, NIKU og Sunnhordland Museum.

Fremrensing og utmeisling i vestfløyen.

Foto: Inger-Marie Aicher Olsrud, Riksantikvaren

Hovedøya klosterruin, Oslo – KulturminneID 3198

Tilstandsrapport med utkast til konserveringsplan inkl. georadar er utført og levert, og det pågår nå forberedelser til konservering. Bymiljøetaten utfører selv skjøtelsesarbeid ved ruinene. Tiltak diskuteres og avklares gjennom møtene i forvaltningsgruppa. Arbeidet er utført av NIKU / Murmester Terje Berner & Co og Oslo kommune Bymiljøetaten.

Murmester Terje Berner på 'kontoret' i det markerte koret.

Foto: Regin Meyer, NIKU

Valdisholm borgruin, Eidsberg, Østfold – KulturminneID 78946

Ruinen på Valdisholm er ikke konservert tidligere, og dermed svært verdifull som original middelalderuin. Lite av ruinen er i dag synlig, men desto viktigere å ta vare på det som finnes. Ett av tiltakene er beiteskjøtsel, organisert av grunneier. Mer om Valdisholm nedenfor. Arbeidet er utført av grunneier Gunnar Sylliaas i samarbeid med assistenter med spesialkompetanse på beiting – geiter.

Rest av ringmur med original kalkmørtel.
Foto: Inger-Marie Aicher Olsrud, Riksantikvaren.

Forskning og utvikling

Kalkbrenning i Hyllestad

Kalkprosjektet i Hyllestad fortsetter. Først og fremst med å videreutvikle konstruksjon og teknikk, men også med utprøving, formidling og samarbeid med andre prosjekter. Høydepunktet var 'Kalknetter' i juni der det ble brent marmor/kalkstein og stillehavsøsters.

Arbeidet utføres av Musea i Sogn og Fjordane Kvernsteinsenteret.

Begge ovnene i gang under Kalknetter.
Foto: Per Storemyr, Musea i Sogn og Fjordane

Kalkovn i Stavanger

Konserveringsteknikere ved Arkeologisk Museum er i gang med å forberede bygging av en kalkovn på Natvigs Minde i Stavanger. Bakgrunnen for initiativet er museets arbeid med middelalderuiner og de forestående konserveringsarbeidene ved Stavanger Domkirke.

Arbeidet utføres av Arkologisk museum i samarbeid med Engøyholmens kystkultursenter.

Skisse til kalkovn og grindbygg.
Illustrasjon: ARKITEKTKONTORET scjelderup & gram

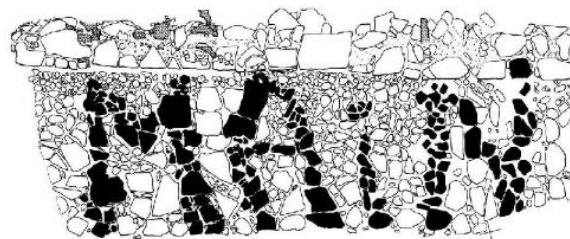

MAIN - Middelalderarkeologi i Norge

MAIN er et ideelt nettverk som består av studenter, museumsasatte, forskere, ansatte i forvaltningen mfl. Hvert år arrangeres et dagsseminar der aktuelle problemstillinger vedrørende middelalderarkeologi tas opp. Riksantikvarens ruinprosjekt gir et lite bidrag til dette arbeidet.

MAINs logo.

Illustrasjon: MAIN - <https://nb-no.facebook.com/middelalderarkeologi/>

MIDDELALDERARKEOLOGI I NORGE

Flyskanning av Mjøskastellet og Valdisholm

Dette delprosjektet har som mål å sikre ruinene uten fysiske inngrep. Dels fordi de er minimalt konservert fra før og fordi de ligger utilgjengelig til på holmer i hhv. Mjøsa og Glomma. Beliggenheten medfører også at tilgjengeligheten kan være vanskelig, og i 2019 (som i 2018) ble de planlagte undersøkelsene utsatt grunnet flom og vanskelige isforhold. Det ble dermed kun gjort mindre rapporterings- og forberedelsesarbeid.

Arbeidet utføres av NTNU og NIKU.

En noe fantasifull rekonstruksjonstegning av Mjøskastellet.
Illustrasjon: Ukjent

Fotogrammetri

I 2019 ble det gjort fotogrammetridokumentasjon av Mikaelkirken i Tønsberg, Munkeby klosterruin i Levanger og Selje kloster og helgenanlegg. Det er gjort både fotogrammetri og video fra drone. I tillegg er det gjort bearbeiding av data fra tidligere dokumentasjon.

Arbeidet er utført av PAST SC.

Bearbeidet skisse fra grunnplan Selje kloster.
Illustrasjon: Marcin Gladki, PAST SC.

Oppfølging av ruinarbeidet i Bergen

I hovedsak følges arbeidet i ruinprosjektet opp av Riksantikvarens egne medarbeidere. Dette sikrer god oversikt og sammenheng. Men – det er også verdifullt å bruke den lokale/regionale kompetansen. For ruiner i Bergen og Os er det Byantikvaren i Bergen som er tettest på planleggings- og oppfølgingsarbeidet.

Heming Hagen og Torbjørn Melle fra Byantikvaren i Bergen vurderer tilstand og tiltak på Lyse klosterruin i Os.
Foto: Inger-Marie Aicher Olsrud, Riksantikvaren

Informasjon og formidling

Fotodokumentasjon

Holla kirkeruin (Nome), Mariakirken (Oslo) og Mikaelkirken (Tønsberg) er fotodokumentert. St Arbeidet er utført av Ark-foto v/fotograf Arve Kjersheim.

Mariakirken i Oslo.
Foto: Fotograf Arve Kjersheim, Ark-foto

Kurs og kompetanseutvikling

Seminar for murere på Domkirkeodden

I oktober var 35 murere og andre fagfolk samlet til murerseminar på Domkirkeodden. Det var forelesninger, demonstrasjoner og ekskursjoner samt gode diskusjoner. Dette var det siste av de tradisjonelle murerseminarene som er arrangert hvert annet år gjennom prosjektet. Deltakerne uttrykte sterkt ønske om at nettverket videreføres.

Geolog Petter Nystuen orienterer i og om et meget interessant steinbrudd ved Ringsaker kirke.
Foto: Inger-Marie Aicher Olsrud, Riksantikvaren

Kompetanseutvikling for prosjektgruppen: Nordisk Kalkforum

Faglig oppdatering er viktig, og prosjektgruppen deltar i flere fora for dette. Her treffes også mange av murerne som er engasjert i prosjektet. Dette året ble Nordisk kalkforum arrangert på Gotland i Sverige. Det var foredrag, demonstrasjoner og befaringer.

Kalkovnen i Buttle er i drift, og deltakerne lyttet interessert til orientering om hvordan oven stables og brennes.
Foto: Kalkforum

Oslo, 7.10.2020
Inger-Marie Aicher Olsrud